

## ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ ХІМІЧНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА МАТЕРІАЛІ ТРАКТАТІВ ТЕОФАНА ПРОКОПОВИЧА ТА ГЕОРГІЯ КОНИСЬКОГО

*Родигін К. М.*<sup>1</sup>, Родигін М. Ю.<sup>2</sup>

<sup>1</sup>Донецький національний університет імені Василя Стуса, Вінниця, Україна  
<sup>2</sup>Інститут фізико-органічної хімії і вуглехімії ім. Л. М. Литвиненка НАН України,  
 Київ, Україна  
 rodygin@ukr.net

Натурфілософські трактати професорів Києво-Могилянської Академії XVII–XVIII ст. становлять значний дослідницький інтерес з погляду історії природознавства та хімії зокрема. Так, українською мовою перекладено з латини трактати І. Гізеля, С. Яворського, Т. Прокоповича, Г. Кониського. Тексти насичено специфічною термінологією, що зумовлює певні проблеми при її перекладі. Промовистим прикладом цього є трактати «Натурфілософія або фізика» (1708 р.) Т. Прокоповича (пер.: А. Березицький, Я. Гайдукевич, М. Кашуба, В. Литвинов, М. Рогович, Б. Яніш, В. Яніш) та «Філософія природи або фізика» (1749 р.) Г. Кониського (пер.: М. Кашуба).

Теофан Прокопович	Георгій Кониський
«[удар блискавки] наповнить тіло сірчанам і <i>селітровим</i> випаровуванням ... <i>селітра</i> сприяє нетлінності ... при бальзамуванні трупів» (ч. 2, кн. 4, розд. 7)	- (аналогічний розділ відсутній)
«грім – це гуркіт запаленого сірчаного й <i>лужного</i> випару, що прориває хмару й повітря» (ч. 3, кн. 2, розд. 4)	«грім – це звук запаленого сірчаного чи <i>нітратного</i> випаровування, яке прориває хмару чи повітря» (кн. 3, тр. 2, розд. 2)
«... перший [випар] ... походить із сірчистих місць, другий – з <i>лужних</i> . <i>Луг</i> не так швидко запалюється, як сірка, оскільки є холоднішим від неї» (ч. 3, кн. 2, розд. 4)	«...те [випаровування] походить із сірчистих місць, а це – із <i>нітратів</i> ; не тому що <i>нітрат</i> справді менш гарячий, ніж сірка, а тому що не так швидко загоряється...» (кн. 3, тр. 2, розд. 2)
«... вогненосний порох ... роблять з сірки й <i>натрію [лугу]</i> » (ч. 3, кн. 2, розд. 4)	«... вогняний порох ... робиться із сірки й <i>нітрату</i> » (кн. 3, тр. 2, розд. 2)
«Даніель Сеннерт ... говорить: «... з <i>лугу</i> , сірки, негашеного вапна та із смол можуть виникати суміші, які займаються від вологого спіскування, або, принаймні, від пльовка» (ч. 3, кн. 2, розд. 4)	«... Сеннерт каже, що ... може бути поєднання із <i>нітрату</i> , сірки, сирого вапна й смоли, яке, побризкане вологою чи навіть слиною, відразу загоряється» (кн. 3, тр. 2, розд. 2)
«Третім видом солі є <i>луг</i> , або як інші називають – <i>лужна сіль</i> . Природний <i>луг</i> знаходиться у своєрідній землі біля мурів і скель, ніби розцвітає серед плит. Кажуть, що в Азії він ... стікає краплями в печерах, а потім висихає. Найчастіше добувається штучно виваруванням із <i>лужних</i> земель» (ч. 3, кн. 3, розд. 3)	«Третім видом солі є <i>нітрат</i> , або, як інші називають, <i>нітросіль</i> . Розташована природна <i>нітросіль</i> у своєрідній землі біля мурів і скель, ніби розцвітає серед плит. В Азії, кажуть, в печерах ніби капає і, зібрана, висихає. А якнайчастіше добувається штучно і виваруванням із <i>азотистих</i> земель» (кн. 3, тр. 3, розд. 2)

Як бачимо, мають місце різночитання у перекладах термінів «селітра», «нітрат», «луг». Порівняння з оригіналами виявляє, що в рукописах фігурує слово *nitrum* та його похідні *nitrea*, *salnitrum*. Хімічна інтерпретація цих текстів дозволяє дійти висновку, що в усіх фрагментах, певно, йдеться про селітру. Отже, актуалізується необхідність критичного ставлення до перекладів специфічної термінології.